

CENNETTEN SONRA SRI LANKA

❶
Sri Lanka Parsı (*Panthera pardus kotiya*) bu ülkeye özgü (endemik) bir pars alttürü. Sayıları ancak birkaç yüz tane kadar kalmış. En fazla Yala ve Vilpatu Milli Parklarında bulunuyor. Yeryüzündeki en iri pars ırkı.

**BİNBİR GECE MASALLARI'NDA
MACERACI GEZGİN SİNBAĞ, YEDİ YOLCULUĞUNUN
İKİSİNİ BU ADAYA YAPAR. DİNSEL SÖYLENCELERDE,
ADEM'İN CENNETTEN İNDİĞİ ADA DİYE GEÇER ÇÜNKÜ
YERYÜZÜNDE CENNETE EN BENZEYEN YER OLDUĞU
DÜŞÜNÜLÜR. MAGMA'NIN DOĞABİLİMCİ YAZARI VE
FOTOĞRAFÇISI AHMET KARATAŞ, O HAYALLER VE
ÖYKÜLER ÜLKESİ SRİ LANKA'DAYDI; BÜYÜKLÜĞÜNE
GÖRE EN FAZLA ENDEMİK KUŞA SAHİP ADADA...**

yazı ve fotoğraflar: AHMET KARATAŞ*

❶
Sri Lanka Kurbağaağızı
(*Batrachostomus moniliger*),
Hindistan'ın güneyi ve Sri Lanka'ya
endemiktir. Eşeylerin renkleri farklıdır;
grimsi olanı erkek, kahverengimsi
olanı dişidir. Boyu da 23 santim
kadardır. Korkutulduklarında, başını
yavaşça kaldırır, gagasını yukarı doğru
tutar ve ucu kırık bir kuru dala benzer.
Bu da gizlenmelerini kolaylaştırır.

UGANDA'NIN ÜZERİNDEN BİR YIL GEÇMİŞTİ.

Yeni rotam çoktan belliydi: Sri Lanka. Dünya üzerinde Ankara ve Konya'nın yüzölçümü kadar yer kaplayan güzel ada ülkesi... Hindistan'ın otuz bir kilometre güneyinde, Hint Okyanusu'nda yer alan ada, haritalarda bir su damlasını andırıyordu. Çiçeğinden kuşuna, varasından balığına son derece zengin biyolojik çeşitliliği benim için her zaman cezbediciydi. Boyutuna göre en çok endemik kuşa sahip ada olması bile yeterliydi. Üstelik avcılık tamamen yasak olduğu için Güney Asya'nın doğası en az bozulan yerlerindendi.

Niğde'den Adana'ya, İstanbul'dan Katar'a ve derken sabaha karşı indik Kolombo'ya. Rehberimiz Senarath, 67 yaşını doldurmuş olmasına rağmen oldukça dinç. Uzun yıllar devlet hizmetinde çalıştıktan sonra on yıl önce doğa turizmi rehberliğine başlamış. Hiç vakit kaybetmeden düştük yollara. İlk hedef adanın önemli tabiat parkının bulunduğu küçük Kitulgala kasabası.

Ülke eski bir İngiliz sömürgesi; haliyle trafik sağdan. Sabahın bu erken saatinde bile yollar kalabalık. Ne de olsa bu küçük adada 20 milyondan fazla insan yaşıyor. Her yerden kuş cıvıltıları yükseliyor. İlk gözlemlerimizi otel bahçesinde yapıyoruz. Çeşit çeşit kuş hoş geldin diyor bize. Derken sincaplar çıkıyor. Sırtları çizgili, ufak Hint sincapları. O kadar çoklar ki kimi ağaçta, kimi elektrik tellerinde, kimi yerde. Farklı türlerden nektarkuşları, papağanlar, yedikardeş, rengârenk güvercinler... Aman Allah'ım, cennete düşmüş gibiyiz.

Tertemiz akıp duran Kelani Irmağı'nın üzerindeki asma köprüden geçtik. Adına uzun zamandır aşına olduğum ırmağın şimdi tam üzerindeydim. Yedi dalda Oscar ödüllü Kwai Köprüsü filmi burada çekilmişti. Derken kâh orman içinden kâh meşhur

Seylan çayı bahçeleri arasından yürümeye başladık. Çeşit çeşit kuşların fotoğraflarını çekmeye yetişemezken birden devsincap (*Ratufa macroura*) çıktı karşımıza; 70 - 80 santimetreyi bulan uzunluğuyla Türkiye'deki sincaplarla karşılaştırılmayacak kadar büyüktü. Bu yürüyüşte karakülahlı sarıasma'nın (*Oriolus xanthornus*) güzel şarkılarına, adına uygun yeşil renkleriyle zümrüt kumru (*Chalcophaps indica*) ve endemik sarıalınlı kalınboyun (*Megalaima flavilfrons*) kuşları eşlik etti. Ağaçkakanlar (Piciformes) takımından olmakla beraber, onların tersine böcek değil daha çok meyveyle beslendiğinden kalınboyunu cek denen bir tür meyveyle beslenirken bulduk.

Ertesi gün, aynı yoldan tekrar geldik buraya. Fakat bu kez farklı kısımlara gidip farklı türleri görmek niyetindeydik. Tür listemiz hızla artıyordu; günün en güzel sürprizi olan Hint pitasını (*Pitta brachyura*) da bulduk. Güney Asya'nın kuşlarını anlatan bir kitabın kapağına seçilecek kadar güzel, rengârenk bir ötücü kuş. Kışın Hindistan'dan buraya göçüyor. Görmesi de o kadar kolay değil. Nasıl olsun ki! Yaşadığı ormana sık çalılıklar yüzünden birkaç metre ancak girilebiliyor.

Bu ormanda geçirdiğimiz üç günün ardından tekrar yollardayız. Dar ve virajlı yollardan, ormanların içinden, köy ve kasaba-

Adanın kalabalık nüfusuyla kuşattığı Yala Milli Parkı'nda "tank" adı verilen göletlerden birinde, kuşlar, timsahlar, yabani manda ve filler bir arada yaşıyor (üstte).
Kara arapbülbulü veya diğer adıyla Karekuyruklu arapbülbulü (*Hypsipetes ganeesa*). Cennet adası unvanını hak eden Sri Lanka'ya özgü bir kuş türü (sağ sayfada).

**TEPELİ GRİ LANGUR VEYA MADRAS GRİ LANGURU
(SEMNOPTHECUS PRIAM) BİR ESKİ DÜNYA MAYMUNU
VE PEK ÇOK YERDE KUTSAL KABUL EDİLİYOR.
UTANGAÇTIR, YAŞADIĞI BÖLGEDEN PEK AYRILMAZ,
YİRMİ KADAR NÜFUSLA KÜME HALİNDE YAŞAR.**

lardan geçerek ilerledik. Yüzlerce insanın toplandığı bir okulun karşısında durup bir süre kalabalığı izledik. Bu beyzboldan çok kriketi andıran ve kökeni iki bin yıl öncesine uzanan geleneksel Seylan sporu “elle” idi. Kriketteki gibi uzun bir sopa ve fırlatılan küçük topla oynanan bir oyun. O kadar popüler ki adım başı bir müsabakayla karşılaşmak mümkün.

Öğleden sonra üç gün kalacağımız Singharaja Milli Parkı’nın yakınlarındaki otele yerleştik. Odanın balkonu, çok geniş vadiye bakan harika bir manzaraya sahipti. Daha ilk bakışta elektrik tellerine dizilmiş Sri Lanka kızılkırlangıcını (*Cecropis hyperythra*) gördüm. Parkın dışındaki orman içi köyüne doğru giderken kara kartal (*Ictinaetus malayensis*) gibi adada nadir olan ve Hint cennetsinekkaşanı (*Terpsiphone paradisi*) gibi son derece alımlı türlerle de karşılaştık. Eğitim almadığı halde kuşları çok iyi tanıyan yerel bir kuşçu gencin cipine geçtik. Sayesinde pek çok yeni endemik tür bulduk. Özellikle bir çay bahçesi içinde hedef listemizdeki eksiklerin önemli kısmını tamamladık. Çalışlar arasında dinlenen bir çift Sri Lanka kurbağaagızını (*Batrachostomus moniliger*), ilk karşılaştıklarımızdandı. İkisi de adaya özgü Sri Lanka yeşil güvercini (*Treron pompadora*) ve tepe çiğdecisi (*Gracula ptilogenys*) çiftlerini, çaylığın ortasındaki bir ağacın tepesine konmuş halde bulduk.

Dünyanın en büyük meyvelerine sahip cek ağacı (*Artocarpus heterophyllus*), her biri 35 kiloya kadar ulaşabilen

meyveleriyle kuşların, sincapların ve daha pek çok canlının ilgi odağı. Güneydoğu Asya’ya özgü bir kuş familyası olan yaprakkuşlarının (*Chloropseidae*) ilk temsilcisi altınalinli yaprakkuşunu (*Chloropsis aurifrons*) ilk kez bu meyvelerden birini yerken gördüm. Evlere giden bir yol kenarındaki muz ağaçlarındaysa afiyetle muzları gagalayan Sri Lanka sarkan papağanı (*Loriculus beryllinus*) cömertçe poz verdi. Erkeği başının üzerindeki kırmızı kısımla tanınan, on dört santimetre kadar boyuyla bu kuş, beş tür papağanın yaşadığı adaya özgü iki papağandan biri.

Adanın en bakir ve el değmemiş tek ormanı Singharaja Milli Parkı, dünyanın en önemli biyolojik çeşitlilik merkezlerinden. Bütün biyolojik zenginliğine rağmen büyük memeliler giderek azalıyor. Asya filinin kalanları bir elin parmağından az. Pars ise bir düzine kadar. En yaygın büyük memeli türü endemik mor-
yüzlü langur (*Trachypithecus vetulus*). Yine de adanın farklı ke-

simlerindeki popülasyonları yaşadıkları büyük ormanların birbirinden kopukluğu ile dört (bazı uzmanlara göre beş) alttür halinde dağılım gösteriyor. Günün ilk ışıklarıyla parkın girişine yaklaştığımızda öncülerini gördük. Sabahın erken vakti olmasına rağmen ağaçlardaki kahvaltı masalarına çoktan oturmuşlardı. Langurları geride bırakıp parkın nizamîyesine vardığımızda, Seylan çukurdudaklı engereği (*Trimersurus trigonocephalus*) avını sindirmek için yerden üç metre kadar yüksekteki bir dalda

Boyalı leylek (*Mycteria leucocephala*), Güney Asya’da rastlanan bir leylek türü. Siğ sularda balık, kurbağa, yılan gibi canlıları avlayarak besleniyor (üstte).
Malabar boynuzgagası (*Anthracoceros coronatus*) (altta).

PARS VE AKRABALARI

Pars, yaşayan kırk kadar kedi türünden Felidae ailesinin günümüzdeki temsilcisidir. Yabankedisi (*Felis silvestris*) gibi daha küçük olanlar mrlayan kedileri (Felinae altailesini) oluştururken kükreyen kediler Pantherinae'yi oluşturur. Kaplan (*Panthera tigris*) ve aslan (*P. leo*) kadar olmasa da ailenin en büyük türlerinden birisidir pars (*P. pardus*). Bu cinsin adı muhtemelen Antik Mısır dilinden kökenlenen Grekçe “panter” anlamındaki “pardos”tan gelir. Panter, jaguar (*P. onca*) ve dağaslanı da denen puma (*Puma concolor*) için de kullanılır. Pars, jaguar ve pumanın alışıldık renklerde olanları gibi siyah olanları da vardır. Esasen panter diye bilinenler bu melanistik yani siyah renkli olanlardır. Pars için leopar adı kullanılsa da bu Grekçe “aslan” anlamındaki “leōn” ile pardus kelimesinin birleşimiyle oluşmuş bir addır. Uygur Türklerine ait 900 yıl önceden kalan metinlerde “bars (pars)” adına rastlanır. Eski Yunanlar, kadim İran dillerinin birinden bu adı almıştır.

İran, vaktiyle parsın en yoğun yaşadığı, günümüzde hâlâ varlığını sürdürdüğü ülkelerdendir. Ama sadece burasıyla sınırlı değildir parsın dağılımı. Yakın geçmişe kadar Sahra Çölü dışında Afrika'nın hemen her tarafında; Türkiye'den Kafkaslar ve Orta Asya'ya; Arabistan çölleri dışında Ortadoğu'nun büyük kısmından, Himalayalar'dan güneyde kalan Güney ve Güneydoğu Asya'ya kadar; ayrıca Manchurya'yı içine alan çok geniş bir coğrafyada pars yaşardı. Ancak günümüzdeki Senegal - Kenya hattının kuzeyindekiler, Güney Afrika ve Türkiye, Ortadoğu Manchurya, Kore tarafı ve Çin'dekilerin tamamına yakını tükenmiş; Güney ve Güney Asya'da, Afganistan, Türkmenistan ve İran, Suudi Arabistan'ın güneybatısı, Yemen ve Umman taraflarıyla Orta Afrika'nın kuzeyi - Sahra Çölü arasındaki dar hat boyunca ara sıra görülen küçük gruplar halinde varlığını sürdürmektedir. Güney ucu dışında, Afrika'nın güney yarısı en yaygın olduğu yerdir. Kafkaslarda çok az kalan pars, Türkiye'de tükenme noktasına gelmiştir. Sri Lanka'daki Yala ve Vilpatu gibi birkaç milli parkta düzenli olarak görülebilir.

Kedigiller ailesi içinde göreceli olarak büyük bir başa sahip olan parsın bacakları kısa, gövdesi uzundur. Kürkü, pençe izini andıran beneklerle süslenmiştir. Jaguara göre benekleri daha küçüktür. Alttürlerine göre hem beneklerin şekli hem de kürk rengi çok fazla değişiklik arz eder. Kürk rengi, kum rengi soluk sarımsıdan altın rengine kadar değişirken beneklerin şekli ve rengi de farklıdır. Bu renklenme biraz da yaşadıkları coğrafya ve ortam şartlarıyla ilişkilidir. Çöllerde yaşayanlar daha soluk renkli, soğuk yerlerdekiler daha grimsi, yağmur ormanlarındakiler daha canlı ve koyu renklere sahiptir. Erkekleri biraz daha iri yapılı olan bu kedinin ağırlığı erkekte 40 - 90 kg, dişide 30 - 60 kg arasındayken; omuz yüksekliği ortalama olarak erkekte 60 - 70 cm iken dişide 57 - 64 cm'dir. Kuyruğu 60 - 110 cm kadar gelirken vücut uzunluğu 100 - 170 cm aralığında değişebilir. Boyutlar, alttüre göre değişse de ortamdaki besin bolluğu ve yaşam kalitesiyle de orantılıdır.

Coğrafyasında çok iyi uyum sağlamış olan pars, yağmur ormanlarından çöllere, savanlardan geniş otlaklara kadar yaşarken Sibiry'a'nın doğu ucundaki Manchurya'da kışın -25 dereceleri geçen zorlu iklim şartlarına bile dayanabilir.

Yağmur ormanlarındakiler daha gündüzcül olsa da genellikle geceleri etkin olan pars iyi bir tırmanıcıdır. Ağaca tırmanırken kullandığı kürek kemiğine bağlı kaslar oldukça gelişmiştir. Çoğu zaman ağaçlarda dinlenir ve avlarını buralara çıkartıp yer. Aynı zamanda iyi yüzücüdür. Çok çevik olan bu kedi, bir adımda 5 - 6 m ileri atlar, yukarı doğru 3 m sıçrayabilir. Koşarken saatteki hızı 55 - 60 km kadar olabilir. Tek başına yaşamayı tercih eder. Erkekleri dişilerden daha geniş alanı kontrol altında tutmayı sever. Dişiler 15 kilometrekare alanda

hâkimiyet kurarken erkekler 30 - 40 kilometrekare, hat ta bunun iki katına yakın alanları sahiplenir. Bu nedenle coğrafyasındaki popülasyon yoğunlukları düşüktür. Dünyada en yoğun oldukları yerlerin başında Sri Lanka ve özellikle de Yala Milli Parkı gelir.

Oldukça fırsatçı bir beslenme tarzı vardır. Küçük kınkanatlı böceklerden (Coleoptera) ağırlığı 940 kg'ye kadar ulaşabilen boğa antilobu, yani Eland (*Taurotragus oryx*)'a kadar pek çok canlıyı avlayabilir. Kurbağalar, yılanlar, küçük timsahlar, çakallar, şempanzeler ve gorillere kadar pek çok tür besin listesinde yer alır.

Parsın kaç alttürü olduğuna dair araştırmalar sürmekle birlikte tanımı yapılmış onlarca alttür adından hangilerinin geçerli olduğuna dair tartışmalar da hâlâ sürmektedir. Son soruyu cevaplamak için öncelik (priorite) kuralı devreye girer ve usulüne uygun yapılmış en eski ad, geçerli ad halini alır. Stein & Hayssen (2013) tarafından *Mammalian Species*'te yayınlanan *Panthera pardus* başlıklı derlemde de görüleceği üzere 1758 yılından beri pars için onlarca alttür tanımı yapılmıştır. Bunların birçoğu bireysel varyasyondan kaynaklandığı gibi yanırlarak, az sayıda örnekle ya da yeterince karşılaştırma yapılmadan verildiği için bugün sinonim listelerinde yer almaktadır. Sadece Kafkas parsı için *ciscaucasica*, *saxicolor*, *transcaucasica* gibi adlarla defalarca tanım yapılmıştır. Keza Afrika'da, tüm kıta popülasyonları tek alttürü (nominat alttür olan *pardus*) temsil etse de Afrika'nın farklı kesimlerinden çok sayıda sinonim halini alan alttür tanımı yapılmıştır. Geleneksel sistematikte, anatomik ve morfolojik özelliklere göre parsın 25 - 27 alttürü geçerli görülürken 1990 sonlarından itibaren yapılan DNA analizlerine göre bu sayı 8 - 9 alttüre kadar indirilmiştir (Miththapala et al., 1996; Uphyrkina et al., 2001): *P. p. pardus* (Afrika), *nimr* (Arap yarımadası), *saxicolor* (Orta Asya), *melas* (Cava), *kotiya* (Sri Lanka), *fusca* (Hindistan), *delacourii* (güneydoğu Asya), *japonensis* (Çin'in kuzeyi) ve *orientalis* (Çin'in kuzeyi - Amur arası). *P. p. melas* ve *P. p. nimr* sadece birkaç örnekle tanımlandığı için ileride yapılacak çalışmalarla sistematik konumları değişebilir nitekim Miththapala et al. (1996), *nimr*'i geçerli saymamış ve alttür sayısını 8 olarak vermiştir. Mammalojide temel kaynaklardan sayılan Wilson & Reeder'in (2005) *Dünya Memelileri* kitabında, *ciscaucasica*, *dathei*, *jarvisi*, *leoparda*, *saxicolor*, *sindica* ve *tulliana* geçersiz taksonlar olarak değerlendirilmiş ve hepsi *nimr*'in altında toplanarak alttür sayısı 8 olarak verilmiştir. Diğer taraftan Anadolu parsı olarak bilinen ve 1974'ten beri görülmeyen *tulliana*, henüz DNA analizi yapılmadığından devre dışı kalmış ve gerek bu araştırmalarda, gerekse Wilson & Reeder (2005) ve IUCN'nin *Kırmızı Kitap*'ında (Henschel et al., 2008) sinonim olarak alınmıştır. Bunlardan bazılarında Anadolu'dan Kafkaslar ve Orta Asya'ya kadar olan popülasyonlar için geçerli alttür adı *saxicolor* olarak verilirken bazılarında *ciscaucasica* olarak verilmiştir. Morfolojik özelliklere göre Khorozyan et al. (2006) tarafından yapılan çalışmada Türkiye'nin batısındaki *tulliana* (Valenciennes, 1856), Pakistan'daki (olasılıkla İran ve Afganistan'daki) *sindica* (Pocock, 1930) geçerli alttürlerdir. Kafkaslar'daki *P. p. ciscaucasica* (Satunin, 1914) diğer alttür olup aynı bölgeden tanımlanan *P. p. saxicolor* (Pocock, 1927) ile sinonimdir. Burada verilen yıllar, bu taksonların ilk tanımlandığı yılları göstermektedir. IUCN'nin Anadolu, Kafkaslar ve Orta Asya'ya kadar olan alttür için kullandığı ad, *saxicolor*, öncelik kuralına göre 1927'de ortaya çıkmış bir ad olup geçerli ad *ciscaucasica*'dır. Bu durumu *Kırmızı Kitap*'ta belirtmekle birlikte IUCN önceden beri kullandığı gerekçesiyle *saxicolor*'un kullanımına devam etmiştir. Genetik analizler ve çeşitli çalışmalarda belirttiği gibi Anadolu Parsı, Kafkas ve İran Parsı ile aynı alttür bile olsa öncelik kuralı 1856 tarihli *tulliana* lehine olup Pakistan'dan Batı Anadolu'ya kadar olan tüm pars coğrafyası, Anadolu parsı

(*P. p. tulliana*) olarak alınmalıdır. Ancak yukarıda belirtilen Wilson & Reeder'in (2005) 8 alttürlü gruplandırmasındaki gibi Batı Asya popülasyonları tek bir alttürden oluşuyorsa adı geçen eserde olduğu gibi geçerli ad 1833 tarihli *P. p. nimr*'dir. Konu uzmanı olarak şahsi kanaatim, ileride yapılacak genetik çalışmalarla Türkiye'de iki alttürün varlığı mümkündür. Bunlar batı ve güney kesimlerde yaşayan ve kürkünün zemin rengi soluk sarı veya boz renkte olan Anadolu parsı (*P. p. tulliana*) ve Türkiye'nin doğu ve kuzeydoğu kesimlerinde yaşayan, postu koyu

sarı (bazen griye çalan) İran veya Kafkas parsıdır (*P. p. ciscaucasica*). Morfolojik verilerle vücut ve kafatası boyut ve şekillerinden bu iki form ayırt edilmektedir.

Temel Kaynaklar:

Karataş, A.: *Panthera pardus tulliana*, National Geographic (Türkiye), Nisan, 2016.
Stein, A.B. & Hayssen, V.: *Panthera pardus*, Mammalian Species, 45 (900): 30-48, 2010.
<https://en.wikipedia.org/wiki/Leopard>

Kızılyüzlü malkoha (*Phaenicophaeus pyffhocephalus*), Sri Lanka'ya gelenlerin en çok görmek istediği endemik kuşlardan. Aslında bir gugukkuşu. Kuş dalgası denen akındaki belirgin türlerden (solda). Thomisidae ailesinden bir yengeç örümceği. Ağ kurmayan bu örümcekler, genellikle çiçeklerin içinde ya da üzerinde gizlenerek oraya gelen böcekleri avlıyor (solda altta).

ölü gibi yatıyordu. Yeşilimsi renklerdeki bu zehirli yılanın burun deliklerinin gerisindeki çukurlar, boa yılanlarındaki gibi termal alıcıdır ve bunlar sayesinde gecenin karanlığında çok küçük bir sıcaklık değişimini algılayarak avının yerini tespit edebilir. Birkaç metre ileride yemyeşil bir asma yılanı vardı. Kalınlığı yarım, boyu yetmiş santimetre kadar olan iplik gibi bir yılanı. Vücuduna oranla başıysa kocamandı.

Üç kilometrelik parkurda daha birkaç yüz metre gitmiştik ki sık çalıların ortasında duran kurbağaagız kuşu, park rehberince biraz aramadan sonra bulundu. Ama benim dikkatim biraz daha ilerideki ibrikotundaydı. Sri Lanka'ya özgü bu ilginç bitki (*Nepenthes distillatoria*), cinsin ülkedeki tek türü. Kapağına varana kadar ibriğe benzeyen ve içi yarıya kadar su dolu kısmına çektiği böcekleri yemesiyle ünlü. Günlerdir görmeyi dört gözle beklediğimiz endemik Sri Lanka ormanhorozunun (*Gallus lafayetii*) bir çifti az sonra yolumuzun üzerindeydi. Sadece adadaki ormanlarda yaşayan bu kuşu, sesini adaya ayak bastığımız günden beri duysak da hiç görememiştik. Oysa şimdi bu utangaç kuşlar, gelip gidenlerin verdiği yiyeceklere alıştıkları için, evcil tavuktan daha yakın duruyordu insana.

Yüksek nem, kol ve bacaklarımızı kan içinde bırakan sülükler nedeniyle epeyce yorulduk. Billur bir derenin üzerinden geçerken hem dinlenmek hem de balıkları görüntülemek için mola verdik. Pek çoğu endemik olan ve akvaryumcuların sattığı balıklar, burada doğal ortamında, farklı renk ve görünüşleriyle çeşit çeşitti. Üç kilometre yürüdükten sonra soyu tükenme tehlikesi altındaki endemik Seylan saksığının (*Urocissa ornata*) küçük bir grubunu bulduk. Ancak sırada dünyanın en nadir kuşlarından biri vardı. İki rehberle ormanın kuytu ve girilmesi zor bir yerine geldik. Çıt çıkarmadan bekledik. Ve nihayet yoğun bitki örtüsünün altında, yerde beslenen oldukça ürkek, boz renkli ve benekli Sri Lanka ardıcı (*Zoothera imbricata*) karşımdaydı.

UNESCO tarafından 1988 yılında Dünya Mirası ilan edilen bu cennet ormanların korunan kısmı, doğu - batı yönünde yirmi, kuzey - güney yönünde ise yedi kilometre kadar olmasına rağmen son derece zengin. Ağaçlar, böcekler, balıklar, kurbağalar, kertenkeleler, kuşlar ve memelilerin dünyanın hiçbir yerinde, hatta Sri Lanka'nın başka yerlerinde yaşamayanları buranın eşsiz hazinesini oluşturuyor. Sadece 300'e yakın kuş türüyle ülkedeki toplam tür sayısının yüzde 70'ten fazlasını, yine adaya özgü 33 endemik kuş türünün 31'ini burada görmek mümkün. Ancak diğer kıtalardaki yağmur ormanlarındaki gibi burada da kuşları ve diğer pek çok hayvan grubundan türleri görmek o kadar kolay değil. İlk kez bu tür ormanları görenler için hayal kırıklığına bile sebep olabilir. Zira buralarda tür sayısı fazla, birey sayısı düşük; üstelik çoğu 40 - 50, hatta 80 metreyi geçen ağaçların tepelerinde. Singharaja'da gündüzleri ortaya çıkan "karışık

SU MONİTÖRÜNÜN (VARANUS SALVATOR) BOYU İKİ METREYİ BULUYOR, GÜNEY VE GÜNEYDOĞU ASYA'YA ÖZGÜ BİR VARAN YANI DEV KERTENKELE TÜRÜ.

Tavuskuşu'nun endemik bir alttürü (*Pavo cristatus singhalensis*) (sol sayfada üstte).

Dev ormanörümceği (*Nephila pilipes*), “altın ağılı örümcek” adıyla da biliniyor. Neplilidae ailesine ait. Dişisi 10 santim, hatta daha büyük olabilirken erkekleri yarım santimetreyi geçmez. Bu yüksek orandaki “dimorfi” yani çift biçimlilik, dişi örümceğin geniş bir haremi olmasına yol açıyor (sol sayfada altta).

Malabar kızkuşu (*Vanellus malabaricus*) (üstte).

beslenme sürüsü” veya “kuş dalgası” denen bir olay görülmeye değer. Kayıtlara bakılırsa bu milli parktaki 22 türe kadar ulaşan sürü, dünyadaki en çok tür içeren sürülerden. Saatte 300 metre kadar yol alan böyle bir dalga, bozuk bir kervan gibi. Ancak gözlemcilerin çoğu bunun farkına bile varamıyor. Zira sürü bir dağılıyor, bir toplanıyor. Arkada kalanlar bir şekilde öncü gruba yetişiyor. Muhtemelen Sri Lanka drongosu (*Dicrurus lophorinus*) ve turuncugagalı yedikardeş (*Turdoides rufescens*) öncülüğüyle ve onların gürültücü çığlıklarına eşlik eden külrengibaşlı gülenardıç (*Garrulax cinereifrons*) ve kızılıyüzlü malkoha (*Phaenicophaeus pyffhocephalus*) gibi diğer ötücü kuşlardan oluşuyor. Seylan Kuş Derneği'nin ambleminde de yer alan malkohayı burada görmek kismet olmadı. Ertesi gün parkın yakınlarındaki bir başka köyde, yoğun aramalardan sonra bulabildik. Aynı yerde ikisi de kuluçkada olan kadifealınlı sıvacı (*Sitta frontalis*) ve yeşilgagalı kukal guguşu (*Centropus chlororhynchus*) ile çiftmahmuzlu Sri Lanka tavuğu (*Galloperdix bicalcarata*), kestanesirtili küçük baykuş (*Glaucidium castanonotum*) ve esmerbaşlı yedikardeş (*Pellorneum fuscocapillum*) de gördüklerimizdendi. Bunlardan sıvacı hariç, diğerleri adaya özgü kuşlar. Baykuşların olduğu yerde ormandan akan küçücük bir dereye ufak bir şey dikkatimizi çekti. Araçtan inince bunun balıkçı örümcek olduğunu anladım. Güney Asya ve Avustralya'da bulunan bu örümcekler, su kıyısında bekleyerek yakaladıkları küçük balıklarla beslenir.

Ertesi gün ülkenin en güneyindeki Matara'ya vardık. Portekizce “büyük kale” anlamındaki Maturai'den adını aldığı söylenen şehir, 1500'li yıllarda Portekiz ve İngilizlerden önce de Hollandalılar tarafından işgal edilmiş. Kaleden çok uzun suru andıran yapılar yeni yapılmışçasına ayakta. Orada fazla kalmadan sırık üzerinde balık avlayanlarıyla ünlü Veligama sahili boyunca Mirissa'ya vardık. Otele yerleşirken duyduğumuz bağırtilar nede-

niyle dışarı fırladık. Boyu iki metreden fazla bir Hint kobrası (*Naja naja*), hemen plajın kenarındaki bahçe köşesinde sıkıştırmıştı. Kobra, görevlilerin uzun uğraşlarıyla yakalanıp bir bidona konulunca herkes rahat nefes aldı. Ardından kısa bir süre okyanus sularına girdik. Suyun içi kril denen balinaların ana besini minik karideslerle doluydu. Öylesine çoktu ki bir avuç suda onlarcası vardı. Başta mavi balina olmak üzere kambur balina ve kaşalot gibi deniz memelilerinin neden bu kıyıları çokça tercih ettiği aşıkardı. Kıyıdan hemen açıkta okyanus çukuru denecek şekilde aniden birkaç bin metreye ulaşan derinlik, bu devler için ideal bir ortam. Boyu yirmi, hatta mavi balinada otuz metreyi geçen bu hayvanları fazlasıyla doyuracak kril burada.

Balinalara ilişkin günlük gözlem kayıtları limandaki panoda tablo halinde yazılıydı. Son 10 gündür sadece önceki gün hariç mavi balina görülmüştü; bazı günler kambur balina ve kaşalot bile varmış. İşte teknedeyiz! Hint Okyanusu'nda 15 kilometre açıldık. Devasa yük gemilerinin yanından geçip kıyıya paralel yol aldık. Dönücü yunus sürüleri adlarına uygun döne döne sıçırıyordu. Denizin yüzeyinde güneşlenen çekiçbaşı köpekbalığı günün en güzel sürprizlerindendi. Balayına çıkmış denizkaplumbağaları uzun bir süre ayrılmadı. Güzel havaya rağmen, altı saatlik aramadan sonra limandaki panoya ikinci kez balinasız gün olarak bir çizgi çekildi. Öğle yemeğinden sonra Tissa (*This-samahara*) kasabasına doğru yola çıktık.

Yarım saat süren yolculuktan sonra Yala Milli Parkı'na vardığımızda gün ağarmaya başlamıştı. Yanları açık özel safari cipleri konvoy halinde dizilmiş, milli parkın kapılarının açılması bekleniyordu. Yollarda sıkça tavuskuşları, varanlar, kızıl kuyruk-sürenler, gruplar halinde otlayan ve dinlenen sambarlar ve benekli geyiklerle karşılaştık. Göletlerde birkaç timsahla sürüler halinde yabani mandalar vardı. Park, 979 kilometrekare alana

**BİNBİR GECE MASALLARI'NDAKİ ÖYKÜLERDE
ANLATILIR SRİ LANKA'NIN KUŞLARI. MASAL
KUŞLARI, SİNBAD'I ORADAN ORAYA TAŞIR.
ADANIN KUŞLARI İLHAM VERİCİDİR.**

Seylan saksağanı (*Urocissa ornata*),
sadece Sri Lanka ormanlarında yaşar.

yayılmış ve ilk kez 1900 yılında yaban hayat cenneti olarak kurulmuş, Wilpau (Wilpattu) gibi 1938'de milli park haline getirilmiş. Burada altısı endemik 215 kadar kuş türü ve 44 memeli türü kaydedilmiş. Yala, aynı zamanda adanın kralı parsın dünyadaki en yüksek yoğunluğa sahip olduğu yer; Ruhuna bölümünde 25 kadar olduğu tahmin ediliyor. Ancak konvoylar halindeki araç ve insan yığını içinde görmek o kadar kolay değil. Rehberler arasında cömert bir yardımlaşma var. Onlardan biri pars görünce telsiz veya cep telefonlarıyla diğerlerine haber veriyor ve anında onlarca araç o noktaya toplanıyor. Buraya gelip hiç görmeden dönenlerin sayısı epeyce fazla. Biz şanslıydık. Birini bizim bulduğumuz, diğerini de etrafını saran araçlardan fark ettiğimiz iki ayrı pars gördük.

Ertesi gün Tissa'ya çok daha yakın olan Bundala Milli Parkı'nın yolunu tuttuk. Sulak alanlar etrafında bol ağaçlı çayırliklarda dolaştık. Çeşitli guguk kuşları, yeşil güvercinler, birkaç türden arıkuşları ve kartalların yanı sıra hemen her gruptan sokuşu ve tepeli langur (*Semnopithecus priam*) grupları vardı.

Öğleden sonra Tissa yakınlarında arazi çalışmalarını sürdürdük. Hint İshakkuşu, cakanalar, sazhorozları ve uzun süredir görmeyi dört gözle beklediğim külrengi ağaçkırılancısı ve ülkemizde çok nadir rastlantısal konuk olan Moğol incirkuşu (*Anthus godlewskii*) karşılaştığımız türlerden sadece bir kaçıydı. Yolun kenarında eşelenip duran bir varan, 1,5 metreden fazla uzunluğuyla bize pek aldırış etmeden 2 metre kadar yanışmamıza izin verdi. Ancak günün en güzeli, Tissa'ya geldiğimizden beri yol boylarındaki elektrik tellerinde ölüsünü çok sayıda gördüğümüz, dünyanın en büyük yarasalarından olan Hint uçantilkisi (*Pteropus giganteus*) idi. Rousettus cinsi hariç meyve yarasaları ekolojasyon (sesle yön bulma) yapamadığından karanlıkta tellere çarpmış olmalı. Kanat açıklığı bir insan boyu kadar olan bu dev yarasaların gölün kıyısındaki iki üç büyük ağaçta toplanmış birkaç bin bireyden oluşan kolonisini görmek, benim gibi bir yarasa uzmanı için hazine kıymetindeydi. Güneşin altında akşamki beslenme uçuşuna çıkmadan uyumaya çalışsalar da bazıları hiç rahat durmuyor, o kalabalık içinde zaman zaman itişip kakışıyorlardı. Canları çok sıkılırsa bir süre uçtuktan sonra başka dala konuyorlardı. Yine de birbiriyle insanınlardan daha iyi geçindikleri kesindi.

Ertesi gün öğleden sonra Ratnapura kasabası yakınlarında bulunan Udawalawe Milli Parkı'na vardık. Park, 30 bin hektarı aşkın bir alanı kaplıyor. Ağaçlı - çalılık bozkırlara sıkça göletler ve akarsular eşlik ediyor. Bu nedenle hem yabani mandalar hem de filler için son derece önemli bir yaşam alanı niteliğinde. Sri Lanka fili göreceğim diyenler için ilk sırada önerilen bölge burası. 180'den fazla kuş türü, 43 memeli ve 33 sürüngen türü, parkta bulunanlardan. Tissa'dan buraya üç saatte geldik. İçeri girdiğimizde ikinci saatleri olmuştu. Filleri çabucak bulduk. Anasını emmekte olan küçük bir yavru ilgi odağı oldu. Gölün kıyısında kuru bir ağacın dalında duran Malabar boynuzgagası (*Anthraceroceros coronatus*) çiftinden biri devasa gagasıyla

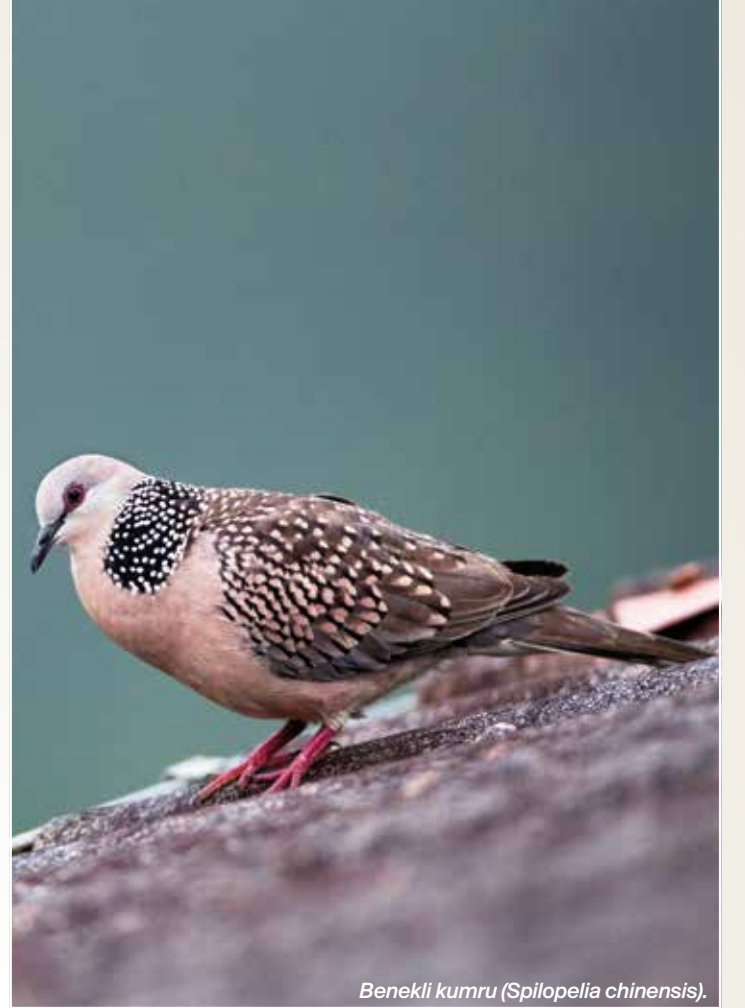
Hint pitası (*Pitta brachyura*)

Sri Lanka aslan papağanı (*Loriculus beryllinus*)

Sri Lanka akgözü (*Zosterops ceylonensis*)

Benekli kumru (*Spilopelia chinensis*)

Doğulu yılanboyun (*Anhinga melanogaster*)

Gribeşli balıkkartalı (*Ichthyophaga ichthyaetus*)

Saralınlı kalınboyun (*Psilopogon flavifrons*)

Küçük arıkuşu (*Merops orientalis*)

📍
Yeşil orman kertenkelesi (*Calotes calotes*), Agamidae ailesinden Güney Hindistan ve Sri Lanka'ya özgü bir kertenkele. Boyu yarım metreye kadar çıkabiliyor (sol sayfada). **Asya filinin** bu adaya endemik alttürü *Elaphas maximus maximus*, Avrasya'nın en büyük kara hayvanı (solda). **Sri Lanka orman horozu** (*Gallus lafayettii*), bu adaya endemik ve ülkenin ulusal kuşu (altta).

birden ağaca vurmaya başladı. Küçük boşluktan çıkarttığı yarasayı leblebi yutar gibi önce havaya atıp sonra canlı canlı mideye indirdi. Aynı ağacın bir başka dalında duran tepeli yı-lan kartalı birden hareketlenmeye başladı. Birkaç saniye sonra gelen eşiyile durum hemen anlaşıldı. Meğer balayındalarmış. Çok kolay rastlanmayacak bir ana tanıklık ettik. Az ileride kur yapan tavuskuşlarıyla açıkga, boyalı ve yünlü leylekler, göllerdeki timsahlar derken çok sayıda kuş ve memeli gördük. Günbatımı kızılığ parkın kapanacağını haber verirken Turnix cinsinden minyatür bıldırcınları da bulduk. Çok ürkek olan bu kuşlar akşamüzeri dışarı çıkıyor.

Sonraki gün aynı bölgede kısa ağaçlar ve çalılıarın arasında yeni yeni kuşlar bularak birkaç saat daha çalıştık. Ardından Nuvara Eliya'ya doğru yola koyulduk. Muhteşem dağ manza-rası için keskin viraj ve rampaları aşarak öğleden sonra kasa-baya vardık. Afrika'daki Albert Gölü'nü bulan ve Nil Nehri'nin kâşiflerinden olan Samuel Baker tarafından 1846'da kurulmuş... Adı, Sinhala (Seylanca) dilinde ışık şehri veya düzlükteki şehir anlamına gelen kasaba, günümüzde de devam eden İngiliz tarzı mimarisiyle minik İngiltere diye biliniyor. Sömürge döneminde İngilizlerin hem yerleşim alanı hem de fil ve geyik avladıkları, polo ve golf oynadıkları favori bölgelerden. İki gece kalacağımız

otel gibi o dönemden kalan pek çok bina hâlâ kullanımda. Adını Kraliçe Viktorya'dan alan şehir içindeki Viktorya Parkı, son de-rece yeşil ve ağaçlıklı. Alanı birkaç hektar olsa da çok nadir kuş türlerinin, özellikle kış göçmenlerinin başlıca uğrağı.

Gözlemlerimiz ertesi gün öğleye kadar Horton Düzlükleri'nde devam etti. Bu milli park, 2100 - 2300 metre yükseltide yer alan bir plato. Nuvara Eliya'dan sadece 32 kilometre mesafede. Parka vardığımızda sabaha bir saatten fazla vardı. Bu kadar erken git-memizdeki başlıca sebep, endemik ısılkçı ardıçkuşuydu (*Myop-honus blighi*). Dünyada sadece Sri Lanka'nın bu bölgesinde yaşı-yor ve son derece ürkek olduğundan güneş doğmadan, günün ilk ışıklarıyla subaşlarında görülme ihtimali yüksek. Sesini duydu-ğumuz ürkek kuş, bütün gezi boyunca 33 endemik kuş türünden görmediğimiz dördüncüsüydü. Ama orman güvercini (*Columba torringtoni*), solukmavi sinekkapan (*Eumyias sordida*), çalı ka-mışcını (*Elaphornis palliseri*) ve sarıkaşlı arapböbü (*Pycno-notus pennicillatus*) gibi endemikleri yol boyunca bulduk. Kura başlamış bir erkek ve ormanın kenarındaki çayırda ona aldırış etmeden otlayan dişi sambar (*Rusa unicolor*), gördüğümüz bir-kaç memeli türünden biriydi. Öğleyn parktan ayrılırken yoğun bir sis tabakası her tarafı kapladı. Yıllardır görmeyi çok arzula-dığım Adem Tepesi'ni görmeden ülkeden ayrılacağız diye üzü-

lürken sisin dağılması fazla sürmedi. Parkın çıkışına yaklaşırken Senarath, otuz kilometre civarındaki bir mesafede, aniden yükselen konik tepeyi gösterdi. 2.243 metrelik zirvesiyle muhteşem bir dağ manzarasını tamamlayan taç gibi. Müslümanlar ve Hristiyanlar arasında yaygın inanışa göre Adem peygamberin, cennetten kovulunca yeryüzüne çıkışı bu tepeden olmuş. Güney Budistlerinin dinlerine adını verdikleri Efendi Buda'nın ortaya çıkış yeri olarak burayı göstermesi de belki tesadüf. Burası Budistler ve Hindular için de önemli bir hac yeri olup dağın zirvesindeki uzunluğu 180 santimetre olan kaya da kutsal ayak izi olarak adlandırılıyor. Semavi dinlerde Adem'in, Budistlere göre Buda'nın, Hindular için de Şiva'nın ayak izi olduğuna inanılıyor.

Artık dönüş yolundayız. Kıvrım kıvrım inen dağ yollarından Kendi (Kandy)'ye iki saati aşan bir yolculukla ulaştık. Krallık dö-

neminde başkent olan Kendi, ülkenin ikinci büyük şehri. Şehirle iç içe girmiş olan Uttawatakelle Ormanı hâlâ doğallığını koruyor. Koruma alanında serbestçe dolaşan geyikler arasında oldukça ürkek, keçi boyutunda olan ve çıkarttığı sestten dolayı "havlayan geyik" de denen Hint muntjağının (*Muntiacus muntjak*) birkaç bireyini gördük. Parkurun en ilginç canlılarından biri de kabile savaşına tutuşan şapkalı makaklardı. Nizamiyeye geldiğimizde artık son dediğimiz bir anda, Tickell mavi sinekkapanının (*Cyomis tickelliae*) alımlı erkeğiyle peş peşe ortaya çıkan endemik büyük alevsırtlı ağaçkakan (*Chrysocolaptes stricklandi*) çifti, listenizde bizi eksik bırakmayın dercesine görünüp kayboldu. 📍

* PROF. DR. AHMET KARATAŞ
NİĞDE ÜNİVERSİTESİ, BİYOLOJİ BÖLÜMÜ,
ZOOLOJİ ANABİLİM DALI

Dev meyveyarasası, diğer adıyla Hint uçantilkisi (*Pteropus giganteus*); ortalama 1,8 metreye varan kanat açıklığıyla dünyanın en büyük yarasası.

KADİR ÖZMEN

MAGMA REHBER

GEREKLİ BİLGİLER
Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları, Sri Lanka seyahati için vizeye tabi tutuluyor. Vize başvurusunu www.eta.gov.lk internet adresinden veya ülkeye girişte sınır kapılarından yapabilirsiniz. Ülkeyi ziyaret etmek için en uygun zaman, muson yağmurlarının olmadığı, aralık - mart ayları arası. Ülkenin resmi para birimi Sri Lanka rupisi ve 1 Türk lirası 50,61 Sri Lanka rupisine tekabül ediyor.

ULAŞIM
Başkent Kolombo'ya Türk Hava Yolları'nın İstanbul'dan direkt uçuşları mevcut. Katar Hava yolları ile Doha aktarmalı uçabilirsiniz. Şehir içi ulaşım da bir tür motor taksi olan tuk-tuk'lar hızlı ve uygun fiyatlarıyla taksilere alternatif. Katar Hava yolları: qatarairways.com/tr/tr/homepage.page / (0212) 296 5888 THY: turkishairlines.com.tr / 444 0 849

KONAKLAMA
Sri Lanka'nın başkenti Kolombo'da merkeze yakın otellerde konaklayabilirsiniz. Ülkenin güneybatısında yer alan Galle bölgesinin sahil şeridinde bulunan Bentota, adeta tropikal bir cennet. Kolombo: Renuka City Hotel Ko-

lombo / www.renukahotel.com
Kendi: Kandy City Hotel by Earl's / www.kandy-city-hotel-by-earls-sri-lanka.en.www.lk/
Galle: Wunderbar Beach Hotel Bentota / www.hotel-wunderbar.com/eng_home.html

GEZİLECEK YERLER
Kolombo: Kolombo Ulusal Müzesi, Sri Lanka'nın en büyük müzesi, yanında Viharamahadevi Parkı yer alıyor. Merkezindeki Beira Gölü, hoş bir şehir manzarası sunuyor. Kolombo'ya yaklaşık 11 kilometre uzaklıkta bulunan ve bir Budist tapınağı olan Kłaniya Raja Maha Viha-ra'yı ziyaret etmenizi öneririz.
Kendi: Kolombo'dan sonra ikinci büyük şehir olan Kendi, krallık döneminin son başkenti. Kendi'de önemli tapınaklar bulunuyor. Kendi Gölü kıyısında bulunan Kutsal Tooth Tapınağı bunlardan biri. Temel geçim kaynaklarından biri çaycılık olan Sri Lanka'da Seylan Çay Müzesi'ni görmenizi tavsiye ederiz.
Bentota: Altın renkli kumsallarıyla turistleri kendine çeken Bentota'da okyanus ve güneşin tadını çıkarıp civardaki turlara katılabilirsiniz. Ülkenin güney ucunda bulunan Galle Kalesi ve kale içi şehrini gezebilirsiniz.

Bu konu Qatar Airways uçuşu ile yapılmıştır, teşekkür ederiz.